

Viera Gašparíková, Povesti o zbojnicích zo slovenských a poľských Tatier, Klenočníca slovenskej ľudovej kultury zv. 11, »Veda«, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1979, 360 str. + 124 table.

Ova bogato i lijepo opremljena i dobro zamišljena edicija donosi predaje o razbojnicima iz slovačkih i poljskih Tatra, dakle tematski zajedničku usmenu tradiciju dvaju naroda s dviju strana iste granične zone. Uvodnu studiju, slovačke tekstove, komentare, kazala, ilustracije pripremila je i izabrala Viera Gašparíková, a poljske tekstove (prevedene u ovoj knjizi na slovački) izabrala je Teresa Komorowska.

Od 169 tekstova najviše ih ima, dakako, o slavnome slovačkom razbojniku s razmeđa 17. i 18. stoljeća Jurju Jánošíku, tom tipičnom liku razbojnika oblikovanom u tradiciji prema modelu onih koji su »bogati- ma uzimali a siromašnima davali«. Ostali tekstovi govore o drugima više ili manje poznatim pa i nepoznatim razbojnicima ili naprosto o vještim i domišljatim kradljivcima. U podosta primjera tema o razbojnicima samo je uvodna motivacija za predaju drukčijega sadržaja, npr. o zakopanom blagu. Zapisi su dijelom prošlostoljetni, a ponajviše ih ima iz druge polovice našega stoljeća. Ti posljednji donose se uvijek u autentičnoj kazivačevoj formi, pa je ta okolnost, kao i raznolikost donesenih predaja, pridonijela tome da je u izboru tekstova izbjegnuta patetična idealizacija razbojnikâ — koji se inače katkad interpretiraju suviše jednostrano i shematizirano kao borci za društvenu pravdu.

U opsežnoj uvodnoj studiji daje autorica temeljne obavijesti o pojavi razbojnika i o tradiciji o njima. Analizira interetničke momente slovačko-poljskih predaja o razbojnicima, njihove sličnosti i razlike. Daje biografske podatke o najpoznatijim razbojnicima i, u granicama mogućega, prikazuje razvoj i tipologiju tradicije o njima (predaje se kreću od onih s fantastičnim motivima do

realnih sjećanja na susrete s razbojnicima). Autorica upozorava na okolnost da su na kazivanja o razbojnicima utjecali i pučki romani i film, ali misli da je usmena tradicija bila ipak njihovim glavnim izvorom. Opširno razmatra formalna obilježja predajâ, npr. odnos stihovanih i proznih oblika i povezanost s drugim proznim vrstama. Na kraju govori o načinu postojanja i širenja tradicije i o pripovjedačima.

Knjiga je koncipirana kao popularna i ujedno znanstvena. Komentari obuhvaćaju podatke o zapisivačima, pripovjedačima, publikacijama itd. te klasifikaciju predajâ prema nekim postojećim priručnicima i prema autoričinu vlastitom pokušaju katalogiziranja. Slijede kazala lokaliteta, kazivača i skupljača, rječnik manje poznatih izraza, opsežan popis literature, iscrpan njemački i ruski sažetak te podaci o ilustracijama.

Posebno bismo na kraju istakli ilustracije — 29 slika u boji i 106 crno-bijelih na ukupno 124 table — što djeluje istinski impresivno. Ujedno te slike pobuđuju radoznalost o konjunkturi koja je u naše doba dala poticaja takvu obilnom i raznolikom likovnom tretiranju razbojničkih tema ponajviše u stilu naive. Ilustracije bi zaslužile i poseban komentar likovnog stručnjaka.

Maja Bošković-Stulli

Otraženie mežetničeskikh processov v ustnoj proze, Otvetstvennyj redaktor E. V. Pomeranceva, Izdatel'stvo »Nauka«, Moskva 1979, 176 str.

U zborniku **Odras mežetničkih procesa u usmenoj prozi** tiskano je deset radova **Ruska folklorna proza i mežetnički procesi** (Pomeranceva — Čistov), **O umjetničkoj specifičnosti istočnoslavenskih bajki** (Novikov), **Moldavsko-rusko-ukrajinske interferencije u pričama** (Gacak), **Uz pitanje o uzajamnom djelovanju litavskih i istočnoslavenskih bajki** (Kerbelite). **O međusobnom djelova-**

nju ruske i karelijske tradicije u predajama o borbi sa stranim neprijateljima (Kriničnaja), Etničke funkcije u usmenoj prozi naroda Povolžja (Pomeranceva), »Zlatni ljudi« u ruskim i finsko-ugarskim pričama (Senkevič — Gudkova), O odnosima baškirijskih i ruskih bajki (Barag), Uz pitanje o interetničkim vezama gruzijskih priča (Virsaladze) i O uzajamnom djelovanju ruskih i kazahskih priča i formiranju nacionalne pripovjedačke tradicije (Kostjuhin).

Iz navedenih naslova vidljivo je da radovi obrađuju međusobne utjecaje u folklornoj prozi sovjetskih naroda: Rusa, Ukrajinaca, Bjelorusa, Moldavaca, Gruzijaca, Baškiraca, Karelaca, Kazaha i drugih od krajnjeg sjevera do Kavkaza, od republika Pribaltika do Sibira. Ipak, najviše se pažnja poklonila vezama ruske folklorne proze s drugim sovjetskim narodima. Autori iznose mnoga zapažanja i govore o položaju i razvitku narodnih pripovjedačkih tradicija, posebice o međuetničkim vezama i njihovu značenju u formiranju nacionalnih tradicija kod svakog naroda.

Članak E. V. Pomeranceve i K. V. Čistova ima uvodni karakter. U njemu se autori osvrću na sadržaj i probleme knjige i ističu značenje istraživanja: međuetničkih procesa u usmenoj prozi, koja su zacrtana kao prioritetna na Saveznoj konferenciji o folkloru održanoj 1974. godine u Minsku. Ističu također da su istraživači obradi ove materije prilazili na različite načine koristeći se različitim metodama, što drže prirodnim u toj fazi istraživanja. Traganja za međunacionalnim kulturnim (folklornim) utjecajima autori smatraju višestruko korisnim.

I. V. Novikov pokazuje da su nacionalne razlike u ruskim, ukrajinskim i bjeloruskim pričama prisutne samo u detaljima, što se očituje, uglavnom, u jezičnim specifičnostima i u slici nekih oblika života ovih triju, inače srodnih naroda. V. M. Gacak na primjerima moldavskog »Bovaka« (Kraljević Bova) ukazuje na

proces »prelaska« pripovijedaka iz jedne etničke sredine u drugu. B. Kerbelite ističe da su svi slavenski elementi u litavskim pričama spontani i da se gotovo ne pojavljuju u varijantama, da su oni zapravo individualna manira pripovjedača, iako se slavenizmi susreću jednako i u područjima koja graniče sa Slavenima i u rajonima u unutrašnjosti Litve. N. Kriničnaja prenosi dio iz većeg rada o strukturi tipoloških proučavanja folklornih veza, u kojem prikazuje uzajamno djelovanje ruskih i karelijskih folklornih tradicija. Taj problem autorica istražuje na ograničenom materijalu (na oko stotinu tekstova predaja o vanjskim neprijateljima), a smatra da su takva istraživanja primjenljiva i na širim materijalima. E. V. Pomeranceva tvrdi da etničke funkcije suvremene usmene proze naroda Povolžja pokazuju: njihovu uzajamnu sugestivnost, njihovu težnju prema asimilaciji raznih nacionalnih sižea, sklonost svjesnoj i nesvjesnoj adaptaciji sižea i likova iz raznih nacionalnih folklornih kultura i uzajamno apsorpiranje raznih nacionalnih tradicija. Tema V. V. Senkevič - Gudkove »zlatni ljudi« u pričama finsko-ugarskim i ruskim zanimljiva je po tome što otkriva arhaična vjerovanja tih naroda u magičnu moć idola. L. G. Barag poklonio je pažnju nekim karakterističnim zakonitostima u ruskim i baškirijskim bajkama. Smatra da posebnu pažnju zaslužuju proučavanja veza baškirijskih i istočno-slavenskih bogatirskih priča, te da među pričama Baškira o lijepoj ženi i susjednih naroda turkskih jezika te istočno-slavenskih priča istih sižea postoji genetska podudarnost. E. Virsaladze pokazuje da gruzijski folklorni materijali čine središnju vezu između Istoka i Zapada s kojima Gruziju vežu značajne književne veze i mnogovjekovna tradicija i da su sižei gruzijskih priča bliži ukrajinskim nego ruskim pričama. Poredbena analiza pripovjednih repertoara ruskih i gruzijskih sižea govori da imaju dosta zajedničkog. U posljednjem radu zbornika E. A. Kostjuhin bavi se uzajamnim djelova-

njem susjednih pripovjedačkih tradicija, posebno u ruskim i kazahskim pričama, koje su po karakteru i mehanizmu pripovjednih tradicija prikladne za usporednu obradu.

Ante Nazor

Magyar Hiedelemmonda Katalógus, Öszeállította: Bihari Anna, A Catalogue of Hungarian Folk Belief Legends, Compiled and translated by Anna Bihari. Előmun-kálatok a Magyarság Néprajzához, 6. MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest 1980, 328 str.

Katalog mađarskih mitskih predaja (predaja o vjerovanjima) izdan je dvojezično na mađarskom i engleskom jeziku na zgodan i praktičan način. Na str. 157—221. donosi se engleski tekst autoričina uvodnog članka i prijevod cijeloga kataloga. Uz svaki tip predaje naveden je u engleskom tekstu broj njegovih registriranih primjera, koji se poime citiraju u mađarskom dijelu kataloga. Mađarski dio knjige sadržava još i kratki predgovor Tekle Dömötör, antologijski izbor tekstova pojedinih tipova predaja i bibliografiju. Šteta je što izbor tekstova nije preveden na engleski.

Kako se vidi iz uvodnog članka, u Mađarskoj se već niz godina sustavno radi na katalogiziranju usmenih predaja — povijesnih, etioloških i mitskih. (O pripremanju kataloga mitskih predaja i o općim problemima koji su s time povezani govori A. Bihari i u referatu *Notes on the Catalogue of Hungarian Folk Belief Legends* u zborniku međunarodnih rasprava posvećenih studiju usmene proze: »*Artes populares*«, 4—5 Budapest 1979.).

Građa obuhvaćena ovim katalogom zasad je parcijalna. Prema podacima iz uvoda, katedra za folklor Sveučilišta u Budimpešti registrirala je u svojoj arhivskoj zbirci oko 8.000 tekstova mitskih predaja i oko 2.000 dodatnih općih podataka o vjerovanjima. Ta građa, preuzeta znatnim di-

jelom iz raznih drugih arhivskih zbirki i publikacija, bila je temelj za izradu kataloga. Bibliografski podaci u katalogu obuhvaćaju približno polovicu svih sistematiziranih i klasificiranih tekstova, što znači — kako autorica sama navodi — da ova knjiga još nije konačno redigirani mađarski nacionalni katalog mitskih predaja. No njezina građa i način klasifikacije, ako i nisu izneseni u definitivnom i potpunom obliku, nedvojbeno su ipak reprezentativni a i veoma korisni. Korisni su dvojako: kao praktičan pokušaj sistematiziranja građe, koja još uvijek nameće otvorena teorijska pitanja, npr. o razgraničenju srodnih grupa i o odnosu među trima osnovnim formama — među podatkom o vjerovanju, memoratom i fabulatom i, s druge strane, osobito je koristan i uvid u glavne likove i sadržaje mađarskih mitskih predaja. To je naročito dragocjeno nama istraživačima iz susjedne zemlje s tradicijama koje su često srodne.

Građa je razvrstana u glavne skupine označene slovima A — R, koje se dijele u manje skupine a po potrebi i u dalje podskupine. Kao nosioci glavnih skupina uzeta su nadnaravna bića i pojave. Navest ćemo te glavne skupine, dopunjene mjestimice i značajnijim podskupinama:

A. Sudbina, usud, kobni predznaci; B (nedostaje); C. Sablasti i sablasne pojave; D. Procesije duhova; E. Boravak na drugom svijetu; F. Demoni i čuvari prirode; G. Podmetnuto demonsko dijete (naš »podvržek«); H. Začarana bića — Transformacije; J. Vrag; K. Demoni bolesti; L. Ljudi s nadnaravnim moćima: 1. vještice, 2. pastiri, 3. kočijaši, 4. ljekari, vračari, 5. vidovnjaci, 6. čarobnjaci, 7. prima-lje, 8. »taltoš« (biće srodno našem krsniku, zduhaču), 9. putujući đaci (grabancijaši), 10. ostali ljudi s nadnaravnim moćima; M. Mitske biljke i životinje; N. Zakopano blago; O. Nadnaravna bića: 1. »liderc« (biće srodno našem maciću); 2. vatrenjaci, 3. mjernici kao prikaze (naši »inžiliri«), 4. »lijepe djevojke« 5. patuljci u rudniku, 6. »lijepe gospođe«, 7.